

מהדורת אלוף

ספר

עקידת יצחק

למוהר"ר יצחק עראמה זיע"א

שמות ב

משפטים - פקודי

עקידת יצחק המבואר

למוהר"ר יצחק עראמה ז"ע א

יוצא לאור על ידי
מוסדות אביר יעקב נהריה
מכון אור לישראל ירושלים
בראשות הרב שלמה אביהצירא שליט"א

עורך ראשי
הרב מנחם מנדל פומרניץ

עורך אחראי
הרב שמואל חיים חדש

עורכים ומבקרים

הרב יהודה לייב אגסי	הרב חיים יפרח
הרב הלל אייזנבך	הרב ישראל מאיר כהן
הרב מאיר גויריץ	הרב נהוראי מניל
הרב נחמן גרינבוים	הרב שרגא רוזנטל
הרב נתנאל זילבר	הרב אריה שפירא

נסדר ע"י ממלכת התורה "עוז והדר"
בנשיאות הגאון הצדיק רבי יהושע לייפער שליט"א
אב"ד "באר משה" מאנסי

הפצה והזמנות: 'היכלי תורה'

בארץ ישראל:	בארזה"ב:	באירופה:
טל: 02-9924603	tel. (718) 437-0054	tel. 44-191-430-0333
פקס: 03-5435884	fax. (718) 437-5314	fax. 44-191-430-0555

© כל הזכויות שמורות

לישיבת אביר יעקב
אור מאיר שמחה נהריה
רח' אביר יעקב 27
נהריה

הואיל ומושקע במהדורה זו הון רב ויגיעה רבה, לכן ע"פ דין תורה ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות, אנו אוסרים בכל תוקף כל הדפסה צילום והעתקה כולל העתקה חלקית או אחסנה במחשב או מאגר כל שהוא כל חלק מהספר, וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס ובהוספות. הספר נמכר רק על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין. ושארית ישראל לא יעשו עולה.

נדפס בארץ ישראל
על נייר חר"ל
שאין בו חשש חילול שבת

Printed in E. Israel

הארות והערות יתקבלו בברכה
מכון אור לישראל
רח' יוסף חכמי 30 ירושלים
פקס: 03-5423180

פְּרֻשַׁת מִשְׁפָּטִים

הַשְּׁעָר הַשְּׁשָׁה וְאַרְבָּעִים
בַּרְק כֹּא

וַיְבָאֵר שְׁעָם שֶׁהָיָה הַנוֹשֵׂא לְזֶה הַחֲלָק הַמִּשְׁפָּטִי הַקְּנָנִים הַמְדַמִּים שֶׁהָמָה הַכֹּל, עִם כָּל זֶה עָלוּ
בְּמַעֲלָה עַל כָּל הַחֲכָמוֹת הַהֲרַגְלִיּוֹת הַפְּלֵא וּפְלֵא.

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וְגו' (כא 6).
בְּמִדְרָשׁ (שְׁמו"ר ל כא) מֵאֵי דְבִתְיָב (תְּהִלִּים) וְעוֹ מִלֶּךָ מִשְׁפָּט אֲהַב, מְקַבְּלִין אֶת הַדִּינִין הַרִי הוּא נִזְמָלָה מִכֶּם,
אָמַר לָהֶם מִשָּׁה לְיִשְׂרָאֵל, הָרִי נָתַן לָכֶם

בִּיאֹר

ויבאר, שהתועלת הכרוכה בדיני המשפט גדולה מכל התועלות,
במה שהיא מיישרת את הנהגות האדם, והנהגותיה הן
הנכונות ביותר, מאחר שהיא התבארה על ידי יוצר האדם, היודע
את טבעם של בני האדם יותר מכל, ובמה שהם נקבעו לפי טבע
היצירה מפי מי שיצר הכל.

ועוד, שדיני התורה הם דינים שבהם ידונו 'אמת לאמיתה',
דהיינו אמת המתיישרת עם הנהגות הכוללות את כלל
הציבור, ומאידך הנהגותיה מותאמות גם למצבים שונים, שבהם
יש לפסוק על פי השכל הישר, ולא לפי חוקים שאינם מתאימים
למציאות. ולפי זה ביאר מדוע חרבה ירושלים על שדנו בה דין
אמת, שכוונת המאמר הוא שלא דנו דין אמת לאמיתה, אלא
דקדקו לקיים את דבר המשפט גם כשאינו מתאים להוראה
שבה דנו.

וכן יבואר שיש למקיימי חוקי התורה שכר עצום לעולם הבא,
ולכן חוקי התורה נחשבים החלק הנבחר שבחלקי התורה.
עוד יתבאר שהטעם שלא העריכו חכמי האומות את חוקי התורה,
משום שהקב"ה גינה אותם בפניהם, כדי שלא יקיימו גם הם
את החוקים הללו, ויבקשו עליהם שכר לעולם הבא.
לאחר מכן יעבור רבינו לבאר את פסוקי הפרשה על פי
כללים אלו, ויבאר את כל החוקים והדינים שנאמרו
בה באות לאחת.

וַיְבָאֵר שְׁעָם שֶׁהָיָה הַנוֹשֵׂא לְזֶה הַחֲלָק הַמִּשְׁפָּטִי הַקְּנָנִים
הַמְדַמִּים שֶׁהָמָה הַכֹּל, עִם כָּל זֶה עָלוּ בְּמַעֲלָה עַל
כָּל הַחֲכָמוֹת הַהֲרַגְלִיּוֹת הַפְּלֵא וּפְלֵא.

וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים וְגו' אֲשֶׁר תִּשְׁמַע לְפָנֵיהֶם (כא א).

דרשו בְּמִדְרָשׁ (שְׁמו"ר ל כא) מֵאֵי דְבִתְיָב - מה ביאור הכתוב
(תהלים טז ד) 'וְעוֹ מִלֶּךָ מִשְׁפָּט אֲהַב', אָמַר לָהֶם מִשָּׁה
לְיִשְׂרָאֵל, הָרִי נָתַן לָכֶם הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא אֶת תּוֹרָתוֹ,
אִם אֵין אַתֶּם מְקַבְּלִין אֶת הַדִּינִין הַרִי הוּא נִזְמָלָה מִכֶּם,

פרשת משפטים

שער נו

פרק כא

הַקְּדוּמָה: במאמר זה עוסק רבינו בביאור דיני משפטי התורה
המבווארים בפרשה זו. ובתחילה העלה תמיהה, מדוע
התבארו דינים אלו בתחילת ביאור דיני התורה, ומיד לאחר
מעמד הר סיני.

וכדי לחזק את תמיהתו, הוכיח שלדעת חכמי הפילוסופיא,
מדרגת חשיבות כל חכמה, היא כמעלת העסק שבה היא
עוסקת. דהיינו שחקירה באלהיות היא החשובה ביותר,
ולאחריה חכמת החשבון, ולאחריה החכמה הטבעית העוסקת
בחקירת טבע הבריות.

לכך יבאר שבתורה התבארו כל החכמות כולם, שהרי בה
התבארו אמיתת מציאות ה', ושהוא משגיח על כל
הברואים, ושיש בין הנבראים אנשים מרוממים שהגיעו אפילו
למדרגת הנבואה, ומאידך היא עוסקת בהדרכת בני האדם אל
הדרך הישרה בשלשת מעגלי חייו, בינו לבין עצמו, בהנהגתו
כלפי בני ביתו ומקנתו, ובהנהגתו כלפי שאר בני האדם.

עוד יבאר שבמעלתה של חכמת התורה על פני חכמת
החקירה של הפילוסופים עסק שלמה בספר משלי (פרקים
ח-ה), ושם גינה את חכמי החקירה המבזים את חכמת התורה,
הטוענים שבכל חלקי חכמת הפילוסופיא היא מעולה יותר
מהתורה, והביא את דברי שלמה כיצד הוא דוחה את
דעותיהם הכוזבות, ומאידך מאדיר את חכמת התורה.

עוד יוכיח רבינו מדברי המדרשות, שפרשת משפטים העוסקת
בדיני המשפט ובדינים שבין אדם לחבירו היא עיקר
התורה, והוא החלק היקר והחשוב ביותר בין כל חלקיה, מאחר
שהוא החלק שבו בחר ה', ומכאן עולה התמיהה מה היא
חשיבותו ומדוע ייחסו לו חלק נכבד כל כך בחלקי התורה.

מקורות וציונים

א. מדבר על תלמיד חכם שרוצה לעסוק בתורה כל ימיו, ואינו רוצה לדון את הבריות, שהקדוש ברוך הוא נוטל ממנו את תורתו ומשכחה ממנו. על פי עין
יוסף וידי משה על המד"ר.

למה, שלא נתן לכם את התורה אלא על מנת שתעשו את הדינים, שנאמר 'ועו מלך משפט אהבו'. ואם אתם עושים אותם, הרי הוא מחזיר בתי דינים ובית המקדש שלכם, שנאמר (ישעיה 6 כו) 'ואשיבה שפטיך כבראשנה וגו', מה נאמר בתורה (ספ סקו כו) 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה'. אם מעלות המלאכות והעסקים והחקירות, לפי מדרגת הנושא אשר בו יהיה העסק או העיון יהיו נבדלים, הנה באמת אלו המשפטים הנזכרים בזה החלק יראו מאד נבזים ושפלים. הקודם בארו החכם בתחלת ספר הנפש, ועינינו הרואות שיקר המלאכות ושפלותם, אינו רק לפי החמר שבו יהיה עסקם, שאשר

עסקם הוא בכסף ובזהב ובכל אבן יקרה, הם חשובות למלאכות יקרות באמת, וכל המלאכה נמבזה ונמס היא בעפר בעצים ובאבנים, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין פג:) אשרי מי שאמנותו בשם, ואוי לו למי שאמנותו ברסקי. והקש על זה בחכמות ובעיונים. פי על פן שמו החוקרים הפילוסופים האלהית ראשונה במעלה לכל החכמות, לפי שהנושא אשר ממנו תחקר הוא הנמצא בהחלט, ועיונה המיוחד הוא באל יתברך ובמלאכיו וכל צבאיו, מצד שהם צורות נכבדות מפשטות מחמר כלל. ואחריה ההרגלית מצד החלק התכוני שבה, שהנושא אשר בו תחקר הם הגשמים

ביאור

למה - מפני מה, שהרי לא נתן לכם את התורה אלא על מנת שתעשו את הדינים, שנאמר 'ועו מלך משפט אהבו' - והיינו התורה הנקראת 'עו מלך' היא על מנת שיאהבו את המשפט. ואם אתם עושים אותם - אם אתם דנים את הבריות, הרי הוא מחזיר בתי דינים ובית המקדש שלכם, שנאמר (ישעיה א כו) 'ואשיבה שפטיך כבראשנה וגו' ועצוד כבתחלה, מה נאמר בתורה - ובכתוב שלאחריו נאמר (ספ סקו כו) 'ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה', הרי שעל ידי העמדת המשפט תבוא הגאולה.

עסקם הוא בכסף ובזהב ובכל אבן יקרה, הם חשובות [נחשבות] למלאכות יקרות באמת, וכך המלאכה נמבזה ונמס¹ - המלאכה הבזויה והנשחתת בעיני הבריות היא המלאכה שהיא בעפר בעצים ובאבנים, שהם חומרים שאין בהם חשיבות כל כך. וכמו שאמרו חכמינו ז"ל (קידושין פג:) אשרי מי שאמנותו בשם [מוכר בשמים], כי הוא עוסק במלאכה שריחה נעים, ואוי לו למי שאמנותו ברסקי [מעבר עורות], כי הוא עוסק במלאכה שריחה רע וזוהמתה רבה. והקש על זה - ואף שהגמרא דיברה על העוסק במלאכות, מכאן תלמד לעוסק בחכמות ובעיונים, שהחקירה בעניינים החשובים מעולה יותר מהחקירה בעניינים הפחותים.

מעלת המלאכה והחכמה לפי מדרגת הנושא בו עוסקות

אם [כאשר] מעלות המלאכות והעסקים והחקירות עוסקים בהם בני האדם, לפי מדרגת הנושא אשר בו יהיה העסק או העיון יהיו נבדלים - נחשבים כפי חשיבות הנושא שבו הם עוסקים, שהרי הפועל או העוסק או החוקר בדברים עמוקים יותר, נחשב יותר מאלו שיעשו זאת בדברים פשוטים. הנה באמת אלו המשפטים שבוין אדם לחבירו הנזכרים בזה החלק - שמתבארים בפרשה זו, וראו מאד נבזים ושפלים. ואת הכלל הקודם - הראשון שהנחנו שמעלת המלאכה והעסק והחקירה היא כפי מעלת הנושא שבהם, כבר בארו ההקם אריסטו בתחלת ספר הנפש². וגם עינינו הרואות שיקר [חשיבות] המלאכות ושפלותם, אינו רק לפי [אלא מחמת] חשיבות החמר שבו יהיה עסקם - שבו מתעסק העוסק במלאכה זו, שאשר

חלוקת חכמות הפילוסופים למעלותיהן ודרגותיהן פי על פן שמו [קבעו] החוקרים את הפילוסופים האלהית - החקירה בתארי ה' והמלאכים היא ראשונה במעלה - החשובה ביותר לכל החכמות, לפי [בגלל] שהנושא אשר ממנו - עליו היא תחקר הוא על ה' הנמצא בהחלט - הקיים תמיד, ועיונה המיוחד - החקירה שאותה חוקר העוסק בחכמה זו הוא באל יתברך ובמלאכיו וכך צבאיו, וחשיבותה היא מצד [מאחר] שהם צורות נכבדות מפשטות מחמר כלל - רוחניות לגמרי ללא שום חומר גשמי. ואחריה בחשיבות החכמות, היא חכמת ההרגלית - חקירת גרמי השמים וכל צבאם, כאשר היא נחקרת מצד החלק התכוני שבה - בתכונותיה העצמיות, שהנושא אשר בו תחקר - שתוכן החקירה בחכמה זו הם הגשמים

מקורות וצינונים

על זולתה מן החכמות, אשר לא ישו בה באלה שני הענינים, ולהקדים העיון בה על זולתה, ע"כ.
 ד. מלשון הכתוב (שמואל א טו) 'וכל המלאכה נמבזה ונמס אתה הקרימו'.
 ה. ע"פ המצודות זוד (שם).
 ו. ולא כשעוסק בהשפעותיה על אנשי העולם, והוא ההבדל בין חכמת האסטרונומיה העוסקת במהות הכוכבים ובמחלכם, וחכמת האסטרוטלוגיה, שהיא החכמה העוסקת בהשפעת מערכות השמים על העולם ואנשיו.

ב. שהרי התורה נקראת 'עו' (כתוב (תהלים כט יא) 'ה' עו לעמו ימן'. מתנוה כהונה על המד"ר.
 ג. זה לשונו: לפי שראינו כי הידיעה העיונית מן הענינים הנאים והיקרים. וראינו שהחכמות העיוניות, יש יתרון לקצתם על קצתם. כענין אחד משני הענינים, או בשניהם יחד, והם החשיבות המונה, וקיום המופת הבא בחכמה ההיא. והייתה החכמה בנפש, כבר נתחברו בה אלה שני הענינים, רצה לומר, החשיבות המונה, וקיום החכמה. התחייב אם כן לבחור הדבור בזאת החכמה

הנה היא שלשה חלקים, אחת מהם נקרא הפילוסופיאה האלהית, והפילוסופיאה הראשונה, ורצה בראשונה, ראשונה במעלה, כמו שקראת בהקדמה השנית חכמת הרבנות. והשנית, תקרא ההרגלית והלמודית והידיעה האמצעית. והשלישית, תקרא החכמה הטבעית והחכמה הפחותה וגמר ענינו בתת הסבות כמו שאמרנו. והנה החוקר שם המדינית ראשית על יתר החכמות, לפי שהיא לבדה מעינת בתכלית המיוחד לאדם מצד צורתו הנבדלת מכל הפעלי חיים, ומישרת אותו אל הטוב האנושי, והגעת הצלחותיו העליונות, לפי שמעלת החכמה תהיה בלי ספק כפי מעלת בחינת חקייתה, עד שכבר יפל ספק

היותר מעלים שאפשר, והם גרמי השמים הבהירים בשחקים, והמאורות והמון הפוכבים שהמה עצמים יקרים וקמים באישיהם, גם פי שאר חלקיה הלמודיות אינן צריכין להגעת דרושיהן חמר מחד, שפכר יגיעו במחשבת עניני המספרים והשעורים והתמונות וזולתם מבלי שיהיו מעץ או נחשת, או משום חמר מעין. והנה בזה היא ראויה להסמך אל הראשונה, מצד הדמות, שזו רחוקה מהחמר, וזו אינה צריכה אליו. אמנם הטבעית היא אחריהן במעלה, כי היא מעינת בנמצאים מצד שהם חמרים מעינים בעלי שנוי ותנועה. וכבר סדר אותם החכם בהקדמה ראשונה לאלהיות, ואמר ואולם הידיעה העיונית

ביאור

בהקדמה ראשונה לספר אלהיות. ואמר, ואולם הידיעה העיונית - חכמת העיון והחקירה בנמצאות הנה היא מתחלקת לשלשה חלקים, אחת מהם היא החקירה הנקרא הפילוסופיאה האלהית - החקירה בתארי ה' והמלאכים והנשמות, והיא נחשבת הפילוסופיאה הראשונה. ורצה - חפץ בראשונה - בחקירה זו, מפני שהיא ראשונה במעלה - חשובה ביותר, כמו שקראת - כינה אותה בהקדמה השנית לספר אלהיות בשם חכמת הרבנות החכמה החשובה ביותר. והחכמה השנית העוסקת בתכונה, תקרא החכמה ההרגלית והלמודית והידיעה - הנלמדת מתוך ידיעות והרגלי חישוב, ולא נרכשת מחמת ההשכלה, כי ענינה הוא המחקר במדידה ומספר, והיא החכמה האמצעית במדרגתה. והחכמה השלישית, תקרא החכמה הטבעית - העוסקת בחקירת הברואים שבטבע, והיא נחשבת החכמה הפחותה, וגמר ענינו בתת הסבות - ושם ביאר החכם מה הן הסיבות שזו מדרגת החכמות, כמו שאמרנו.

היותר מעלים שאפשר - הנבראים הגשמיים החשובים ביותר שיש בכריאה, והם גרמי השמים הבהירים בשחקים, והמאורות והמון הפוכבים, שהמה עצמים יקרים וקמים באישיהם - נבראים עצמיים שאין בהם ריבוי נבראים מכל מין, וכל נברא הוא מין בפני עצמו, בשונה מהנבראים שבעולם התחתון שיש הרבה נבראים מכל מין. גם - ועוד טעם יש בחשיבות החקירה בגרמי השמיים, כי שאר חלקיה הלמודיות הכלים שבה חוקרים חכמה זו, אינן צריכין להגעת דרושיהן חמר מחד - אינם מצריכים לחוקריהם חומרים גשמיים, משום שפכר יגיעו להשגתה במחשבת עניני המספרים - על ידי שיטות חישוב, והשעורים - הערכות וחשבונות, והתמונות - והמחזות שיסתכלו בהם, וענינים אחרים וזולתם הדומים להם, מבלי שיהיו חומרי החקירה בהם עשויים מעץ או נחשת, או משום חמר גשמי מעין - נחקר שבו יחקרו את חקירתם. והנה בגלל זה היא -חכמה זו] ראויה להסמך - להיות במדרגה סמוכה אל הראשונה - לחקירה האלהית, מצד הדמות - כי הן דומות שהרי חקירה זו - האלהית רחוקה מהחמר - אינה חוקרת על דברים גשמיים, וזו - חכמת התכונה אינה צריכה אליו - אינה מזיקה את החוקרים אותה להשתמש בכלים גשמיים. אמנם החכמה הטבעית בעוסקת בחומרים שבטבע היא החכמה שאחריהן במעלה [בחשיבות], כי היא מעינת בנמצאים - חוקרת ומבררת את החומרים הגשמיים הנבראים, מצד שהם חמרים מעינים -ניתנים לחקירה] מאחר שהם בעלי שנוי ותנועה גשמית, ואינם רק רוחניים, ומחמת כן הם במדרגה פחותה במעלה.

מדרגות החכמה בדברי החכם
וכבר סדר אותם - את מדרגות החכמה החכם [אריסטו]

מקורות וציורים

ז. כלשון הקדמת החכם לספר אלהיות, שכתב 'ואולם ההרגלית הנה נושאה בכלל חכמה, ובפרט השער והמספר'.

טְבָעִי מְרַכֵּב מְלַחֵת, וְעִסְקוּ הַמִּיחָד הוּא בְּהַפְרָתָם וְהַשְׁוֹאֲתָם לְפִי מִזֵּג הַגּוֹף הַהוּא, הִנֵּה בְּאֵמַת תְּהִיָּה מְדַרְגָּתָה לְמִטָּה מִהַמְדַרְגּוֹת הַנְּזַכְרוֹת, הִנֵּה אִם כֵּן הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַמְּגִיעַ לְהַפְרַת מַעֲלַת הַמְּלֹאכָה אוֹ הַחֲכֻמָּה, הוּא הַפְּרַת הַנוֹשָׂא אֲשֶׁר בּוֹ יְהִיָּה הָעֵסֶק אוֹ הַחֲקִירָה. וְזֶה מִזֵּה שֶׁלְּחֻצְהוּ לְמִשְׁחָה אֲדוֹנָנוּ בְּתַחֲלַת עֲנִינּוּ כְּשֶׁאָמַר (לעיל ג א) 'אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרֻאָה הַגְּדֹל הַזֶּה מְדוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֶּנֶה', שֶׁהוּא הִיָּה מְסַפֵּק אִם הַנוֹשָׂא אֲשֶׁר בּוֹ מְעִין לְשַׁעָה הוּא אֵשׁ טְבָעִי, וְיִהְיֶה הַתְּמָה בּוֹ שֶׁהַסֶּנֶה אֵינָנו אֶפְסָל, אוֹ אִם הִיָּה הַמְּרֻאָה עֲנִין גְּדוֹל מִזֵּה, וְהִיָּה הַפְּלֵא עוֹד מְצִיאֹתוֹ בְּעִצְמוֹ. וְהַהֲבָדֵל בְּמַעֲלוֹת הָעֵינַן מִפְּרָסָם מְאֹד.

לְפַעֲמִים בְּהַפְרַת מַעֲלַת הַחֲכֻמָּה, כְּשִׁיסְפַר הַנוֹשָׂא אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תַּחֲקֹר, דְּרָךְ מִשְׁלַל אִם נִשְׁמַלְאֶת הַרְפּוּאָה תִּשְׁתַּדֵּל לְהַמְצִיא הַפְּרִיאֹת לְגוֹפִים הָאֲנוּשִׁים לְהַעֲמִידָם עַל בְּרִים הַהֲכָרְחִי, לְהַשְׁגָּתָם שְׁלֵמוֹתָם הַמִּיחָד, כְּכֹר תְּהִיָּה מְדַרְגָּתָה בְּמַדְרַגַת הַמְּדִינִית אוֹ קְרוֹב אֵלֶיהָ, כִּי נוֹשָׂאָה הוּא הָאָדָם מְצַד מַה שֶׁהוּא חֵי מְדַבֵּר, אֲמָנָם כְּשֶׁנֶּאֱמַר שְׁעָצָם עֵינֵיהָ וְעָקְרוּ אֵינּוּ מִזֵּה הַצַּד, רַק מְצַד שֶׁהוּא גּוֹף אֲנוּשִׁי לְבָד, אִם שְׁלֵא תְהִיָּה כְּמַדְרַגָּה הָרְאשׁוֹנָה, עֲדִין נֹאמֵר שֶׁתְּהִיָּה בֵּין חֲלָקֵי הַחֲכֻמָּה הַטְּבָעִית, בְּמַדְרַגַת גּוֹפּוֹת הָאֲנוּשִׁים אֲצֵל יֵתֵר הַנְּמַצְאוֹת הַטְּבָעִיּוֹת, וְאֲמָנָם אִם נֹאמֵר שֶׁהִיא גַם כֵּן לֹא תֵעִין בּוֹ מְצַד מַה שֶׁהוּא גּוֹף אֲנוּשִׁי, רַק מְצַד מַה שֶׁהוּא גּוֹף

ביאור

הָאָדָם, וְהַשְׁוֹאֲתָם לְפִי מִזֵּג הַגּוֹף הַהוּא - שִׂידַע הַלְּבַחִין אִם הֵן בְּמַדְתֵּן הָרְאוּיָה בְּגוֹף הַחֹלָה שְׁלִפְנָיו, הִנֵּה לְפִי זֶה בְּאֵמַת תְּהִיָּה מְדַרְגָּתָה שֶׁל חֲכַמַת הַרְפּוּאָה לְמִטָּה מִהַמְּדַרְגּוֹת הַנְּזַכְרוֹת. הִנֵּה אִם כֵּן הַתְּבַאֵר שְׂמַדַת הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַמְּגִיעַ - הַנְּצַרְכָת לְצִוּוֹךְ הַפְּרַת מַעֲלַת הַמְּלֹאכָה אוֹ הַחֲכֻמָּה, הוּא לְפִי הַפְּרַת הַנוֹשָׂא אֲשֶׁר בּוֹ יְהִיָּה הָעֵסֶק אוֹ הַחֲקִירָה, שֶׁהַחֲכֻמָּה הַחֲקוּרָה וְעוֹסֶקֶת בְּדַבְרִים חֲשׁוּבִים, רְאוּיָה לְהַשְׁתַּדֵּל הַרְבֵּה כְּדִי לְהַשִּׁיגָה מִפְּנֵי מַעֲלַתָּה, אִךְ הַחֲכֻמָּה הַעוֹסֶקֶת בְּדַבְרִים הַפְּחוּתִים, אֵינּוּ צָרִיךְ לְהַשְׁתַּדֵּל לְהַשִּׁיגָה.

לְפַעֲמִים בְּהַפְרַת מַעֲלַת הַחֲכֻמָּה, כְּשִׁיסְפַר [כִּשְׁיִתְבַּאֵר] מַה הוּא הַנוֹשָׂא אֲשֶׁר מִמֶּנּוּ תַּחֲקֹר. דְּרָךְ מִשְׁלַל, אִם נִשְׁמַלְאֶת [עֲנִינָה] שְׁמֻלְאֶת הַרְפּוּאָה תִּשְׁתַּדֵּל לְהַמְצִיא אֶת הַפְּרִיאֹת לְגוֹפִים הָאֲנוּשִׁים, כְּדִי לְהַעֲמִידָם עַל בְּרִים הַהֲכָרְחִי - שִׁיחֵי בְרִיאִים, וְתוֹעִיל לָהֶם לְהַשְׁגָּתָם - שִׁישִׁיגוּ אֶת שְׁלֵמוֹתָם הַמִּיחָד, וּבִכֵּן כְּכֹר תְּהִיָּה מְדַרְגָּתָה בְּמַדְרַגַת הַחֲכֻמָּה הַמְּדִינִית אוֹ קְרוֹב אֵלֶיהָ, כִּי נוֹשָׂאָה [עֲנִין חֲקִירָתָה] הוּא הָאָדָם, וְחַשְׁבֹּתוֹ הִיא מְצַד [בְּגַלָּל] מַה שֶׁהוּא חֵי מְדַבֵּר. אֲמָנָם מֵאִידֵךְ, כְּשֶׁנֶּאֱמַר שְׁעָצָם עֵינֵיהָ וְעָקְרוּ אֵינּוּ מִזֵּה הַצַּד - לֹא בֵא לְרַפָּא אֶת מַעֲלַתוֹ שֶׁל הָאָדָם שֶׁהוּא מְדַבֵּר, אִלָּא רַק מְצַד שֶׁהוּא גּוֹף אֲנוּשִׁי לְבָד, וּבִכֵּן חֲכַמָּה זֹו אֵינֶה חֲשׁוּבָה כְּפִי הַחֲכֻמָּה הַמְּדִינִית, כִּי הִיא אֵינֶה עוֹסֶקֶת בְּמַעֲלוֹת שֶׁל הָאָדָם, אִלָּא רַק בְּגוֹפּוֹ הַחֲמוּרִי, וְהַגַּם אִם שְׂמַחַמַת סִפֵּק זֶה נֹאמֵר מִשְׁלַל תְּהִיָּה מְדַרְגָּתָה כְּמַדְרַגָּה הָרְאשׁוֹנָה שֶׁל הַחֲכֻמָּה הַמְּדִינִית, עֲדִין נֹאמֵר שֶׁתְּהִיָּה בֵּין חֲלָקֵי הַחֲכֻמָּה הַטְּבָעִית, כִּי הִיא עוֹסֶקֶת בְּמַדְרַגַת גּוֹפּוֹת הָאֲנוּשִׁים - בְּרִיפּוּי גּוֹף בְּנֵי הָאָדָם שֶׁהֵם הַמִּין הַמַּעֲלוּהָ יֵתֵר אֲצֵל יֵתֵר הַנְּמַצְאוֹת הַטְּבָעִיּוֹת - בִּיחַס לְשֶׁאֵר הַנְּבְרָאִים. וְאֲמָנָם, אִם נֹאמֵר - אִם נִבְאֵר בַּחֲקִירָה זֹו שֶׁהִיא - שְׂרַפּוּאֵת בְּנֵי הָאָדָם גַּם כֵּן לֹא תֵעִין בּוֹ - אֵינֶה מַתִּיחַסֵּת לְאָדָם מְצַד מַה שֶׁהוּא גּוֹף אֲנוּשִׁי, שֶׁהִי אֵינֶה עוֹסֶקֶת בַּחֲלָקֵי הַרְחוּנִיִּים, אִלָּא רַק מְצַד מַה שֶׁהוּא גּוֹף טְבָעִי - וְהִיא עוֹסֶקֶת בְּרִיפּוּי גּוֹפּוֹ הַחֲמוּרִי שֶׁהוּא מְרַכֵּב מְלַחֵת כְּגוֹפּוֹת שֶׁאֵר הַנְּבְרָאִים, וְעִסְקוּ הַמִּיחָד שֶׁל הַרְפּוּאָה הוּא בְּהַפְרָתָם - שִׁיכִיר אֶת מִינֵי הַלְּחוֹת הַמְּרַכִּיבִים אֶת גּוֹף

כְּשֶׁרָאָה מִשֶׁה אֶת הַסֶּנֶה תְּמָה הָאָם הַמְּחֻזָּה הוּא טְבָעִי אוֹ שְׂמֻמוּנָה בְּכֹךְ חֲכַמָּה

וְזֶה מִזֵּה שֶׁלְּחֻצְהוּ לְמִשְׁחָה אֲדוֹנָנוּ בְּתַחֲלַת עֲנִינּוּ - נְבוּאָתוֹ, כְּשֶׁאָמַר (לעיל ג א) 'אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרֻאָה הַגְּדֹל הַזֶּה מְדוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֶּנֶה', שֶׁהוּא הִיָּה מְסַפֵּק אִם הַנוֹשָׂא אֲשֶׁר בּוֹ מְעִין לְשַׁעָה - הָאָם הַהֲלִיכָה שְׁלוֹ לְחֹזַת בְּסִנֵּה כְּדִי לְהַתְּבַנֵּן מְדוּעַ אֵינָנו נֹאכֵל בָּאֵשׁ, הוּא מַחַמַת שֶׁאֵשׁ שְׂבַעְרָה בְּסִנֵּה הִיתָה טְבָעִי - רַגִּילָה, וְלִכֵּן יְהִיָּה הַתְּמָה בּוֹ - יִקְשֶׁה לוֹ שֶׁהַסֶּנֶה אֵינּוּ אֶפְסָל, אוֹ אִם תְּהִיָּה הַמְּרֻאָה הַנְּגַלָּה לְעֵינָיו מַחַמַת עֲנִין גְּדוֹל מִזֵּה, שְׂרַק נְדַמָּה לוֹ שִׁישׁ שֵׁם אֵשׁ רַגִּילָה אִךְ אֵין זֹו כִּי אִם אֵשׁ רּוּחַנִית שֶׁל הַשְּׂרָאָת שְׂכִינָה, וְהִיָּה הַפְּלֵא עוֹד מְצִיאֹתוֹ בְּעִצְמוֹ - קִיּוּמוֹ שֶׁל הַסֶּנֶה כֹּאשֶׁר בּוֹעֵרֵת בּוֹ אֵשׁ¹. וְהַהֲבָדֵל שֶׁהַנְּחַנּוּ בְּמַעֲלוֹת הָעֵינַן - בְּמַדְרַגַת הַחֲכֻמָּה, הוּא כְּפִרְסָם מְאֹד.

מקורות וציטוטים

הוא נביא. כי הנבואה עצמה היא מהמין ההוא, כמו שאמרנו. ויותר יתכן מצד השליחות ההוא המוכן לפניו, כמו שבא ויבוא עוד ביאורו. ולזה אמר (שם פסוק א) 'וְיָרָא וְהִנֵּה הַסֶּנֶה בְּעַר בְּאֵשׁ וְגו', כי נראה לו בזה, שבהנהגה ההיא העליונה אין שום כח אל ההקדמה המונחת מחכמת הטבע, המחייבת הנמשך מאמות הקודם, ותבטל הקודם מסתימת הנמשך. לפי שכבר ראה הסנה בוער באש, ולא נמשך אליו האכול המחויב בדרך הטבע. והנה אז נכנס בלבו ספק גדול, שלא ידע אם נתאמת נוציאית הקודם, והוא, היות שם אש

ח. וכן ביאר רבינו לעיל (שער לה), זה לשונו: אמנם על היות תחלה הראותו בלבת אש מתוך הסנה, כבר נאמרו דברים רבים במדרש וכו'. והקובץ לדרך הפשט כפי הענין הוא, כי בא להגיע אל המדרגה העליונה האלהית, שהוא העליה אל הגדולה, שאמרו רבותינו ז"ל במאמר אשר ביארנוהו. ולזה נתראה אליו ענין מבהיל, שפלא מאד עליו, כמו שאמר (לעיל ג א) 'אֶסְרָה נָא וְאֶרְאֶה אֶת הַמְּרֻאָה הַגְּדֹל הַזֶּה' וְגו'. ויודע לו על ידי כן, כי יש תנה הנהגה עליונה נפלאה, על אותה שגדל עליה מנעוריו. כי זה מה שחויבה לו ידיעתו, מצד

הַטּוֹבוֹת וְאֵל הַמַּעֲשִׂים הַנְּאוֹתִים, הַמְסַדְרִין מִהֶם בְּכָל שְׁלֹשָׁה מִיַּי חַיִּים, רְצוּנִי, בְּהִנְהַגַת הָאָדָם עֲצוּמוֹ וּבִיתוֹ, וּבְעִנְיַן הַהִנְהָגָה הַפְּלִילִית הַנָּה בְּכָל הַפְּלִיאָה עֲצָה מִהַפִּילוֹסוֹפִיָּא הַמְדִינִית, כְּמוֹ שְׂיָבָא. וְנוֹסֵף עָלֶיהָ כָּל הַמְצוֹת הַאֱלֹהִית אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בְּהֶם לְחַי עוֹלָם, אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֶלֶק וְנִחְלָה בְּהֵנָה, וְכֵן הָעִנְיָן בְּמָה שְׂדַבְרָה בְּפִלְאֵי הַטָּבַע, בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְסִדּוּרָן, בְּסִפּוּר הַיּוֹתֵן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ, הַגְּדִילָה תּוֹשֵׁיָה יוֹתֵר מִהַחֲכֵמָה הַטָּבַעִית, אֲשֶׁר לֹא הַשִּׁיגָה יָדָה לְדַעַת אִם מְצִיאוֹת הַטָּבַע הַהוּא חֲדָשׁ אוֹ לֹא חֲדָשׁ, וְהַקָּשׁ עַל זֶה

וְהֵנָּה הַתּוֹרָה הַאֱלֹהִית לֹא יִחַסֵּר כָּל בָּהּ, כִּי בְּכָל מָה שְׂתוֹדִיעַ תְּקַיֵּם אֲמַתַּת מְצִיאוֹת ה' יִתְבָּרֵךְ, אַחֲדוּתוֹ וְכִלְתּוֹ וְהַשְּׁנַחֲתוֹ וְהַאֲרִיּוֹ הַעֲצוּמִים וְהַנּוֹרָאִים, וּמְצִיאוֹת מְלֹאכֵיו מְשֻׁרְתֵיו עוֹשֵׂי רְצוּנוֹ, לְהַשְׁפִּיעַ עַל יָדָם אֲצִילוֹת הַנְּבוּאָה עַל הַנְּבִיאִים, וְלַעֲזֹר אֶל חֲסִידָיו הַקְּרוֹבִים אֵלָיו, וְאֵל יְלִידֵי בֵיתָם וּמְקַנְת פְּסָפָם, כְּעִנְיָן שְׁנַתְּפָרְסֵם מִן הָאֲבוֹת וּנְשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם וְעַבְדֵיהֶם, וְעֵשֶׂתָּהּ וְהַצְלִיחָה הַפְּלֵא וְפִלְא מִהַפִּילוֹסוֹפִיָּא הַאֱלֹהִית לְיוֹנִים. וּבְמָה שְׂתַכְלַל מִהַיִּשְׁרָת הָאָדָם אֶל הַשְּׁלֵמוֹת הַמַּעֲשִׂי, בְּהִרְחַקַת הַתְּכוּנוֹת הַפְּחוּתוֹת וּפְעֻלוֹתֵיהֶן, וְלִהְתַּלְמֵד אֶל

ביאור

מגלי החיים של האדם, רצוני - כוונתי, בהנהגת האדם עצמו, ובהנהגתו עם בני ביתו, ובענין ההנהגה הפלילית - בהנהגתו עם כלל הבריות, הנה בכל - בכל המצוות שבין אדם לחבירו הפליאה התורה עצה כיצד להנהיגו, יותר מהפילוסופיא המדינית העוסקת בהנהגות האדם, כמו שביא להלן.

שלימות התורה במידות האדם על פני שאר החכמות

וְהֵנָּה הַתּוֹרָה הַאֱלֹהִית הִיא חֲכֵמָה שְׁלִימָה לֹא יִחַסֵּר כָּל בָּהּ^ו, כִּי בְּכָל מָה שְׂתוֹדִיעַ - בְּכָל הוֹרְאוֹתֶיהָ הִיא תְּקַיֵּם - תּוֹכִיחַ אֶת אֲמַתַּת מְצִיאוֹת ה' יִתְבָּרֵךְ, וְכֵן הִיא מוֹכִיחָה אֶת אַחֲדוּתוֹ - הִיטוֹ אֶחָד, וְאֵת וְכִלְתּוֹ לַעֲשׂוֹת הַכֹּל, וְאֵת הַשְּׁנַחֲתוֹ עַל הַנְּבִיאִים, וְאֵת תְּאֲרֵיו הַעֲצוּמִים וְהַנּוֹרָאִים, וְאֵת מְצִיאוֹת [קיום] מְלֹאכֵיו מְשֻׁרְתֵיו עוֹשֵׂי רְצוּנוֹ, שֶׁהוּא יִכּוֹל לְהַשְׁפִּיעַ עַל יָדָם אֶת אֲצִילוֹת הַנְּבוּאָה עַל הַנְּבִיאִים, וְלַעֲזֹר אֶל חֲסִידָיו הַקְּרוֹבִים אֵלָיו וְאֵל יְלִידֵי בֵיתָם וּמְקַנְת פְּסָפָם, כְּעִנְיָן [כפני] שְׁנַתְּפָרְסֵם מִן הָאֲבוֹת וּנְשִׂיהֶם וּבְנֵיהֶם וְעַבְדֵיהֶם, וְהַתּוֹרָה עֵשֶׂתָּהּ וְהַצְלִיחָה לְהוֹכִיחַ זֹאת הַפְּלֵא וְפִלְא, הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהוֹכִיחָה הַפִּילוֹסוֹפִיָּא הַאֱלֹהִית לְיוֹנִים הַעוֹסֵקֵת בִּידְעַת הַבוֹרָא. וְכֵן הִיא שְׁלִימָה בְּמָה שְׂתַכְלַל אֶת הַחֻקִּים הַנְּכוּנִים מִהַיִּשְׁרָת הָאָדָם אֶל הַשְּׁלֵמוֹת הַמַּעֲשִׂי - הַמִּיִּשְׂרִים אֶת הַלִּיכּוֹת הָאָדָם לְשִׁלְמוֹת מַעֲשֵׂיו, בְּהִרְחַקַת הַתְּכוּנוֹת הַפְּחוּתוֹת וּפְעֻלוֹתֵיהֶן - הַמְדוּת וְהַמַּעֲשִׂים הַמְּגוּנִים, וְלִהְתַּלְמֵד [וְלִהְרַגִּיל] אֶל הַמְדוּת הַטּוֹבוֹת וְאֵל הַמַּעֲשִׂים הַנְּאוֹתִים, הַמְסַדְרִין מִהֶם - הַקְּבוּעִים בַּמְצוּוֹת הַתּוֹרָה, הַנוֹגְעוֹת בְּכָל שְׁלֹשָׁה מִיַּי

שלימות מצוות התורה על פני שאר החכמות וְנוֹסֵף עָלֶיהָ וְהַתּוֹרָה הוֹסִיפָה עוֹד לְצוּוֹת אֶת כָּל הַמְצוֹת הַאֱלֹהִית, אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בְּהֶם^י לְחַי עוֹלָם, יוֹתֵר מִסְּפָרֵי הַחוֹקִים אֲשֶׁר אֵין לָהֶם חֶלֶק וְנִחְלָה בְּהֵנָּה - שְׁאִינֶם עוֹסְקִים בּוֹה כְּלָל. וְכֵן הָעִנְיָן שֶׁגִּדְלָה חֲכַמַת הַתּוֹרָה בְּמָה שְׂדַבְרָה בְּפִלְאֵי הַטָּבַע, בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וְסִדּוּרָן, בְּסִפּוּר הַיּוֹתֵן דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ - כִּיצַד הֵם נִבְרָאוּ וּבִאִיזָה יוֹם בְּבִרְיָאָה נִבְרָא כָּל אֶחָד מֵהֶם, וּבִכֵּן הַגְּדִילָה הַתּוֹרָה תּוֹשֵׁיָה [חכמה^ב] יוֹתֵר מִהַחֲכֵמָה הַטָּבַעִית סְפָרֵי הַטָּבַע שֶׁל הַחוֹקִים, אֲשֶׁר לֹא הַשִּׁיגָה יָדָה לְדַעַת - שֶׁהֵם לֹא הִשְׁכִּילוּ לְדַעַת אִם מְצִיאוֹת הַטָּבַע הַהוּא חֲדָשׁ אוֹ לֹא חֲדָשׁ - אִם הָעוֹלָם הוּא נִבְרָא, אוֹ שֶׁהִיָּה מֵאֵז וּמֵעוֹלָם. וְהַקָּשׁ עַל זֶה - וּמָמָה שֶׁהַתּוֹרָה הִיא מַעוֹלָה בַּחֲכֵמָה הָאֱלֹהִית וְהַמְדִינִית וְהַטָּבַעִית וּבַהוֹרָאָה הַמְצוּוֹת, יוֹתֵר מִחוֹכְמַת

מקורות וציונים

הגיעה לו זאת הידיעה, רצוני, מהכזבת אלו ההשגות הטבעיות, כאשר הוא שם, אלא שהוא משתדל להתקרב עוד, לדעת מהות המראה הגדול ההוא, כמו שאמר (שם ג א) 'אִסְרָה זָא וְאָרְאָה אֶת הַפְּרָאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה', והעיון או ההשגה ההיא, היתה נמנעת לו אז. לזה נאמר (שם ג ז) 'וְיָרָא ה' כִּי סָר לְקֹאוֹת וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים', והיא מדת הדיון, המשערת הדיון והמשפט הראוי לכל אדם, ע"כ.

ב. מלשון הכתוב (דברים ט ח) 'אֲרַץ אֲשֶׁר לֹא בַמִּסְפָּנָת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחַסֵּר כָּל בָּהּ'.

ג. מענין 'חסרון' והדלון חכמת ההגיון ולומדיה, ואילך.

ד. מלשון הכתוב (ויקרא יח ה) 'וְשִׁמְרֵתֶם אֶת חֻקֵּי וְאֶת מִשְׁפָּטֵי אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וְחַי בְּהֶם אֲנִי ה'.'

ה. ע"פ אבן עזרא (ישעיה כח טט).

כמוש טבעי, ויהיה הפלא מה שלא נמשך ההתאבלות. או אם היה הבלתי התאבלות טבעי, והיה הפלא במהות הקודם, רצוני, שהיה נראה שהוא בוער באש, ואינו כן על דרך האמת. כי חקירה זו מחויבת אליו, לעמוד על אמתת המעמד שהיה בו. והנה על העיון הראשון אמר (שם) 'וְיָרָא וְהֵנָּה הַסֵּנָה בַּעַר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנָה אֵינָנוּ אֶקְל'. אמנם על הספק השני אמר (שם ג א) 'אִסְרָה זָא וְאָרְאָה אֶת הַפְּרָאָה הַגְּדוֹל הַזֶּה מִדּוּעַ לֹא יִבְעַר הַסֵּנָה', ירצה, אם הנמשך אינו כנגד הטבע, ודאי המראה הזאת הוא ענין גדול ממה שחשבתי, וראוי להשתדל לדעת מדוע לא יבער הסנה, כלומר מה הוא זה שנראה אש בוער, ואינו כן, רק מראה גדולה מוננו. והנה, לפי שהחלוק וההפרדה על זה האופן בחקירה, הוא מה שמועיד החוקר אל אמיתת עיוניו, ולמעט, יתקרב אל האמת מזולתו, אמר (שם ז ד) 'וְיָרָא ה' כִּי סָר לְקֹאוֹת, וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנָה', להודיע לו ענין המראה ההוא. והנכון, כי לפי שכבר

בכל החקמות אשר תשיג ידה לדרב בהם, ואם אינן בה תכלית לעצמן, ואם עוד רבות בהם עשו חיל, היא שתתעלה עלתה על כלנה, אם בהיות עיוניה בתכלית האמות והשלמות יותר מהם, ואם בהיות למודיה בתכלית המוסר והענוה והתמימות, ובהרחקת הודון והעזות והחציפות, ועל הכל בהגעת התכליות העליונות הרחוקות, אשר לא דברו אותן כל החקמות והדתות, ולא עלה על לבן צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה, איך סדר כל זה השלמות בספר משלי, פי הוא התחיל להזהיר האנשים מהנפילה בדעות אשר

לחקירה העיונית באלהיות, והמשיל אותה בגזרותיה אל האשה הנרה והזונה, היא לילית הראשונה, הכרוכה בטבע כל נוצר, שהיא הזוג הראשון לאדם (ראה זוהר מדש נ), כמו שהיא נמשלה גם כן אל הזונה המפרסמת אשר הוא בזווגו השני, כמו שהוכחנו על אלה הזוגים בשער ח' ובשער כ"ב, פי ראיות הנגה שלשתן להיותן למשל זו לזו מצד ענינם, וגם פי הן יחד מעיקות ומצרות אל האשה הצנועה ובעלת חן, המלמדת דעת ויראת השם, והמרחקת האנשים מהנפילה תחת רגלי שלשתן.

ביאור

החוקרים, מכאן תלמד שהיא מעולה גם כן בקל החקמות אשר תשיג ידה לדרב בהם - בשאר הענינים שהתורה מדברת עליהם. ואף אם אינן בה תכלית לעצמן - מענין מצוות התורה, ואף אם עוד רבות - חכמות אחרות בהם עשו חיל - השכילו בהם היטב, היא - התורה שתתעלה עלתה על כלנה¹, אם בהיות - במה שהיו עיוניה של התורה בתכלית האמות והשלמות - אמיתיים ושלמים לגמרי יותר מהם, ואם בהיות - במה שהיו למודיה בתכלית המוסר והענוה והתמימות, ובהרחקת הודון והעזות והחציפות, ועל הכל התעלתה התורה על שאר החכמות בהגעת התכליות העליונות הרחוקות - במה שמקיימה יקבלו שכר רוחני גדול על מעשיהם, אשר לא דברו אותן - לא עסקו בזה כל החכמות והדתות, ולא עלה על לבן.

כל זה השלמות בספר משלי, פי הוא בדבריו התחיל להזהיר את האנשים מהנפילה בדעות - שלא יטעו בדעתם אחר השקפות החוקרים אשר לחקירה העיונית באלהיות - במציאות ה', והמשיל אותה בגזרותיה - דימה את החכמה הזו אל האשה הנרה והזונה - היצר הרע, שהיא נקראת לילית הראשונה, והיא התאוה הכרוכה בטבע כל נוצר, שהיא היתה הזוג הראשון לאדם (ראה זוהר חדש נ).¹⁰ כמו שהיא נמשלה גם כן אל הזונה המפרסמת, אשר הוא בזווגו השני של האדם, שאינה האשה שנקבעה לו מיום היולדו, אלא היא האשה שהוא בוחר לעצמו. כמו שהוכחנו על אלה הזוגים בשער ח' ובשער כ"ב, פי ראיות הנגה שלשתן - חכמת הפילוסופיא, ולילית, והזונה המפורסמת, להיותן למשל זו לזו מצד ענינם - מאחר שהן נמשלות זו לזו מחמת שהן דומות בתכונתן, וגם פי הן שלשתן יחד, מעיקות ומצרות - עושות צרות אל האשה הצנועה ובעלת חן, שהיא חכמת התורה המלמדת דעת ויראת השם, והמרחקת את האנשים מהנפילה תחת רגלי שלשתן - מלחטוא בהן.

שלמה הוכיח בספר משלי את מעלת התורה על פני החקירה באלהויות של הפילוסופים צאינה וראינה בנות ציון במלך שלמה⁷, איך סדר את

מקורות וצינונים

1' האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ, ע"כ. [וראה עוד בענין דומה לזה באוצר המדרשים אלפא ביתא דבן סירא (עמי 47)].
 2' לשון רבינו שם: רק כוונתם במה שאמר 'כאן בזיוג ראשון כאן בזיוג שני', היא אל שני מיני הזיוגים אשר היינו עליהם, כי הקודם מרה אצל הטבע, והוא חיבור החומר אל הצורה הנמצא בכל איש ואיש, שעליו נאמר (בראשית ה ב) 'זכר ונקבה בראם וגו', ונקרא את שקום אדם הוא אשר קראוהו 'זיוג ראשון'. אמנם הזיוג המפורסם אצל האנשים, אשר יעשה במלאכה, כי יקח איש אשתו, הוא הזיוג השני, כי הוא המאוחר אצל הטבע, ואשר הוא שני לכל אדם בלי ספק, וזהו אשר נאמר עליו שהוא נעשה בבחירת האדם, ושיזמינהו לו האלהים כפי מעשיו, ע"כ.
 3' לשון רבינו שם: והנה הספק הראשון אשר זכרנו, מנסות האדם אחרי נטויו, הרי הותר במה שאמרו חז"ל, שאין מוויגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו (סוטה ב). ואף על גב דאמרין התם, 'לא קשיא: כאן בזיוג ראשון כאן בזיוג שני', שהכונה, שהזיוג אשר מהאישה הראשונה אשר נולדה עמו, היא אשר היתה על פי הכרזת הנכר על ידי המלאך הממונה על ההריון. אמנם הזיוג השני, אשר הוא לעת מצוא. כמו שאמרו רבותינו ז"ל 'בן שמונה

ג. מלשון הכתוב (משלי לא ט) 'רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה'.
 ד. מלשון הכתוב (שה"ש ג א) 'צאינה וראינה בנות ציון בפולף שלמה בעטרה שעטרה לו אמו ביום התקנה וביום שמחת לבו'.
 ה. לשון זוהר: אלץ אדם קדמאה דסטרא דכייא [-וזהו אדם הראשון שמצד הטהור], דאית אדם אחרא דסטרא דמסאבו [-ונברא עוד אדם מצד הטהורא] וכו'. דאיהו אדם בליעל איש און יצר הרע. אדם טוב - יצר הטוב, דהכי אוקמוה קדמאין [-שכר ביארו הקדמונים] גם את זה לעשות זה עשה האלהים' (קהלת ז יד), וכו'. ובצויו דא הוו כחדא יצה"ט ויצה"ר [-ושני 'אדם' אלו נצטוו יחד], לבתר דעבר יצר הרע על צויו דקדושה בריך הוא [-לאחר שחטא האדם של צד הרע] גזר עליה מיתה, אמר מה אעבד [-מה אעשה], אם אנא אימות איהו נטיל עבד אחרא [-אם אמות יקח האדם הטוב לעצמו עבד אחר], דיצר הרע איהו עבד, ובת זוגיה שפחה, ואתריה ירית ליה ההוא עבד [-שהרי היצר הרע הוא עבד, ואשתו שפחה, וירש אותו העבד את מוקמו]. מה עבד אול איהו ואתתיה לפתאה לאדם ולאתתיה דסטרא טבא [-הלך האדם של צד הרע ואשתו לפתות את אדם של צד הטוב ואשתו]. בת זוגיה דיצר הרע לילית, פתי לאדם דאיהו יצר הטוב, ובגינה איתמר (בראשית ג ב)